

Kaupunkipolitiikan toimenpideohjelma 2012 - 2015

1 Johdanto

Valtioneuvosto päätti 15.12.2011 valtakunnallisista alueiden kehittämistavoitteista vuosiksi 2011 – 2015. Tavoitepäätöksen mukaan kaupunki-, maaseutu- ja saaristopolitiikan keskeiset tehtävät ja toimenpiteet määritellään vaalikaudeksi ao. politiikkalohkojen toimenpideohjelmissa. Kaupunkipolitiikan toimenpideohjelman valmistelee kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmä ministeriöiden ja kaupunkien yhteistyönä. Toimenpideohjelma käsitellään hallinnon ja aluekehityksen ministerityöryhmässä ja hyväksytään työ- ja elinkeinoministeriössä.

Kaupunkipolitiikan toimenpideohjelmaa on valmisteltu kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmässä, sen jaostoissa ja sihteeristössä keväällä 2012. Toimenpideohjelma pohjautuu Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmaan ja alueiden kehittämisen tavoitepäätökseen. Se sisältää kaupunkipolitiikan keskeiset tehtävät ja toimenpiteet vuosiksi 2012 – 2015. Toimenpideohjelmassa ovat mukana myös metropolipolitiikan painopisteet, jotka on hyväksytty metropolipolitiikan neuvottelukunnassa 9.2.2012.

2 Hallitusohjelman ja tavoitepäätöksen linjaukset

Jyrki Kataisen hallituksen hallitusohjelmassa painotetaan kaupunkivetoista kehittämistä. Kaupungit nähdään kasvun vetureina, mikä on suomalaisen kaupunkipolitiikan pitkän linjan mukaista:

Kaupunkiseudut toimivat vahvoina alueidensa vetureina, monipuolisina ja kansainvälisesti kilpailukykyisinä elinkeino-, innovaatio- ja osaamisympäristöinä sekä työssäkäyntialueina. Seudut tasapainottavat aluerakennetta ja toimivat maan sisäisessä työnjaossa omiin vahvuuksiinsa erikoistuneina alueina. Keskuskaupunkien roolia ja vaikuttavuutta oman alueensa kestäväälle hyvinvoinnille ja kilpailukyvyille vahvistetaan.

Hallitusohjelman kaupunki- ja metropolipolitiikan linjauksissa on selkeä painotus sopimusjärjestelyjen kehittämiseen:

Jatketaan sopimusperusteista kaupunkiseutupolitiikkaa, jolla valtio, yliopistot, ammattikorkeakoulut, kaupunkiseudut ja elinkeinokehitysyhtiöt sopivat alueen pitkäjänteisistä kehittämistoimista. Aie- ja kasvusopimuspolitiikkaa tehdään suurissa kaupunkikeskuksissa koko maassa. Sopimuksilla ohjataan maankäytön, asumisen ja liikenteen ratkaisuja yhdyskuntarakenteen tiivistymiseksi ja kestäväen kehityksen edistämiseksi. Myös alueiden sosiaalinen eheys otetaan huomioon ja kiinnitetään erityistä huomiota kaupunkiköyhyyden ehkäisyyn.

Sopimusperusteisuus on mainittu useassa hallitusohjelman kohdassa: liittyen maankäytön, asumisen ja liikenteen yhteensovittamiseen, maahanmuuttopolitiikkaan ja sosiaalisen eheyden vahvistamiseen sekä kuntapolitiikkaan. Tämä korostaa kaupunkipolitiikan poikkihallinnollisuutta. Tarvitaan tiivistä poikkihallinnollista yhteistyötä erityisesti työ- ja elinkeinoministeriön, liikenne- ja viestintäministeriön, ympäristöministeriön, valtiovarainministeriön, opetus- ja kulttuuriministeriön, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön sekä sisäasiainministeriön kesken.

Hallitusohjelmassa nostetaan esille kaupunkipolitiikan eriyttämisen tarve. Hallitusohjelmassa mainitaan erityisesti metropolialue, suuret kaupunkiseudut ja seutukaupungit.

Keskuskaupunkien asemaa ja erityistä veturiroolia korostetaan hallitusohjelmassa.

Kaupunkien elinvoiman vahvistaminen on myös kuntauudistuksen keskeinen tavoite. Uudistuksella luodaan lisäksi parempia edellytyksiä sekä palveluiden järjestämiselle että tehokkaalle elinkeinopolitiikalle ja kehittämistyölle kaikenkokoisissa kunnissa.

Tavoitepäätöksen linjaukset

Valtioneuvosto päätti 15.12.2011 valtakunnallisista alueiden kehittämistavoitteista vuosille 2011 – 2015. Tavoitepäätöksessä on määritelty alueiden kehittämisen yleiset linjaukset hallituskaudella:

- 1. Vahvistetaan alueiden kilpailukykyä ja elinvoimaisuutta*
- 2. Edistetään väestön hyvinvointia*
- 3. Turvataan hyvä elinympäristö ja kestävä aluerakenne*

Päätöksessä on lisäksi kolme kaiken läpimenevää teemaa: jatkuvan uusiutumiskyvyn ylläpitäminen, kaiken potentiaalin hyödyntäminen sekä alueellisten erityispiirteiden kunnioittaminen. Linjauksissa otetaan huomioon kaupunkien, maaseudun ja saaristoalueiden erilaiset kehittämistarpeet ja niihin perustuvat erilaiset kehittämisvälineet.

Kaupunkialueiden kehittämisestä tavoitepäätöksessä todetaan mm.

Metropolialue ja suuret kaupunkiseudut toimivat vahvoina alueidensa vetureina, monipuolisina ja kansainvälisesti kilpailukykyisinä elinkeino-, innovaatio- luovuus- ja osaamisympäristöinä. Monikeskuksisuus on maan kehittämisessä vahva kilpailutekijä. Monikeskuksisen aluerakenteen solmukohdat tasapainottavat aluerakennetta ja toimivat maan sisäisessä työnjaossa omiin vahvuuksiinsa erikoistuneina keskuksina. Metropolialueen ja suurten kaupunkiseutujen kehittämisellä parannetaan niiden kykyä palvella alueensa ja ympäröivien alueiden väestöä erikoistuneella palvelutuotannolla. Keskeisiä tavoitteita ovat myös kansainvälisen kilpailukyvyn lisääminen, eheän yhdyskuntarakenteen kehittäminen ja sosiaalista kestävydestä huolehtiminen. Maakuntakeskukset, teolliset keskukset sekä seutukaupungit ovat keskeisessä roolissa, kun etsitään ratkaisuja elinkeinoelämän uudistumiseen, yhteyksien rakentumiseen sekä peruspalvelujen turvaamiseen erityyppisillä kaupunkiseuduilla.

Alueiden kilpailukyvyn kehittämisen osiossa tavoitepäätöksessä korostetaan vetovoimaisten innovaatiokeskittymien luomista, jota varten valmistellaan neuvottelumenettely valtion ja suurimpien kaupunkikeskusten kesken. Sosiaalisen eheyden vahvistamisen linjauksissa korostetaan myös sopimusmenettelyä valtion ja kaupunkiseutujen kesken mm. kaupunkiköyhyyden ja sosiaalisen segregaaion vähentämiseksi.

Hyvän elinympäristön ja kestäväan aluerakenteen linjauksissa tavoitepäättöksessä painotetaan suurten kaupunkiseutujen yhdyskuntarakenteen eheyttämistä ja toimivuuden parantamista mm. maankäytön, asumisen ja liikenteen (MAL) yhteensovituspolitiikalla. Aluerakenteen kehittämisen perustana pidetään monikeskuisuutta.

Tavoitepäättöksessä nostetaan aluekehittämisen erityiskysymyksiä esille mm. metropolialueen ja suurten kaupunkiseutujen kehittäminen. Niiden merkitystä koko Suomen hyvinvoinnille ja kilpailukyvyille korostetaan. Sopimuspolitiikkaa kehitetään valtion ja metropolialueen sekä muiden suurten kaupunkiseutujen kesken kilpailukyvyä vahvistamiseksi, yhdyskuntarakenteen eheyttämiseksi ja sosiaalisen kestävyuden vahvistamiseksi. Metropolialueella jatketaan erillistä metropolipolitiikkaa.

3 Sisällölliset teemat

Kaupunkipolitiikan kolme keskeistä teemaa ovat hallitusohjelman ja alueiden kehittämisen tavoitepäättöksen pohjalta:

- 1) **Kaupunkien uudistumis- ja kilpailukyvyä vahvistaminen**
- 2) **Sosiaalisen kestävyuden vahvistaminen**
- 3) **Ilmastonmuutoksen haasteisiin vastaaminen ja eheä yhdyskuntarakente**

Kaupunkipolitiikka tarkastellaan toimenpideohjelmassa laaja-alaisesti. Eri painopisteet tukevat toinen toisiaan. Kilpailukyvyä vahvistaminen on perinteisesti ollut suomalaisen kaupunkipolitiikan keskeisin painopiste, poiketen yleiseurooppalaisesta sosiaalista koheesiota painottavasta kaupunkipolitiikasta. Sosiaalisen kestävyuden vahvistamiseen on Suomen kaupungeissa kuitenkin kasvavaa tarvetta. Universaali hyvinvointipolitiikka ei enää riitä kaupunkien sisäisten sosiaalisten erojen tasaamiseen, sen rinnalle tarvitaan kohdennettuja toimenpiteitä mm. kaupunkiköyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen ehkäisemiseen.

Viime vuosien kaupunkipolitiikassa on kolmantena painopisteenä korostunut ilmastonmuutoksen haasteisiin vastaamisen toimenpiteet, erityisesti maankäytön, asumisen ja liikenteen yhteensovittaminen kaupunkiseuduilla. Yhdyskuntarakenteen eheys mahdollistaa kaupunkilaisille arjen sujuvuuden – sen että palvelut, työpaikat ja asuminen ovat helposti saavutettavissa. Kaupunkipolitiikan toimenpideohjelma on linjassa huhtikuussa 2012 eduskunnalle annetun liikennepoliittisen selonteon sekä valtioneuvoston toukokuussa 2012 hyväksymän asuntopoliittisen toimenpideohjelman kanssa.

Laaja-alaisen ja poikkihallinnollisen näkökulman lisäksi toinen keskeinen periaate on kaupunkipolitiikan **eriyttäminen** eri kaupunkiseutujen tarpeiden ja mahdollisuuksien mukaan. Metropolipolitiikan rinnalla tarvitaan suurkaupunkipolitiikkaa. Myös maakuntakeskusten ja seutukaupunkien strategisen kehittämisen tueksi tarvitaan räätälöityjä toimenpiteitä.

Kolmas keskeinen periaate on valtion ja kaupunkiseutujen **kumppanuuden** vahvistaminen. Hallitusohjelman ja tavoitepäättöksen mukaan sopimukset tulevat olemaan kaupunkipolitiikan keskeinen työkalu. Kaupunkipolitiikan toteuttamista tarkastellaan tarkemmin luvussa 4.

3.1 Kaupunkien uudistumis- ja kilpailukyvyn vahvistaminen

Kilpailukyvyn vahvistamista käsitellään laaja-alaisesti, tavoitteena on uudistumiskyvyn vahvistaminen suhteessa muuttuneeseen toimintaympäristöön. Uudistumiskyvyn vahvistamisen kannalta on tärkeää

- luoda vetovoimaisia innovaatiokeskittymiä
- kehittää kaupunkien ja korkeakoulujen strategista yhteistyötä
- kannustaa kaupungeja käyttäjälähtöiseen innovaatiotoimintaan
- kehittää rakennemuutoksen ennakoinnin ja hallinnan työkaluja
- kehittää kaupunkiseutujen sisäisiä, välisiä ja kansainvälisiä liikenneyhteyksiä
- hyödyntää kulttuuria, luovia aloja ja tapahtumia kaupunkien kehittämistyössä
- tehostaa valtion ja suurten kaupunkien yhteistyötä viennin edistämiseksi sekä investointien houkuttelemiseksi
- edistää kaupunkien vihreää kasvua ja vähähiilistä yhdyskuntakehitystä sekä
- luoda vetovoimaisia kaupunkiympäristöjä.

Hallituksen tavoitteena on luoda Suomeen kansallisesti ja kansainvälisesti verkottuneiden innovaatioyhteisöjen lisäksi vahvoja alueellisia **innovaatiokeskittymiä**. Elinkeinorakenteen nopean uusiutumisen vaiheessa innovaatiokeskittymien merkitys, vetovoimaisuus ja monipuolisuus korostuvat. Vetovoimaisen innovaatioympäristön rakentamisessa parhaat julkiset resurssit ovat valtiolla ja suurilla kaupungeilla. Näiden voimavarojen strategisempi ja tehokkaampi käyttö yhteistyössä valtion ja suurimpien kaupunkiseutujen kanssa vauhdittaa koko maan kasvua.

Innovaatiokeskittymien vahvistaminen edellyttää aikaisempaa kokonaisvaltaisempaa ja koordinoitumpaa otetta. Kaupungeissa on kyettävä tekemään painopistevalintoja ja kokoamaan tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnan voimavaroja vaikuttavammiksi strategisiksi kokonaisuuksiksi. Tarvitaan systeemistä kehittämisotetta, jossa valtio, yliopistot ja keskeiset kaupunkiseudut yhdessä lisäävät keskittymien vetovoimaisuutta. Valtion on myös kannustettava kaupunkiseutuja osaamisvalinnoissaan kansallisesti tarkoituksenmukaiseen työnjakoon ja nykyistä tiiviimpään yhteistyöhön.

Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen rakenteellisessa kehittämisessä keskeistä on laadun ja vaikuttavuuden vahvistaminen. Uuden tiedon hyödyntämisessä ja korkean osaamisen kehittämisessä on tärkeää ottaa huomioon eri kaupunkiseutujen tarpeet ja lähtökohdat. Kaupunkien kannalta olennaista on korkeakoulujen koulutuksen ja tutkimuksen hyödyntäminen kilpailukyvyn, kasvun ja hyvinvoinnin vahvistamisessa sekä elinkeinoelämän toimintaympäristön kannalta.

Kaupungit tulee nähdä korkeakoulujen tärkeänä kumppanina kehittämistyössä. Kaupungit resursoivat ja panostavat merkittävästi korkeakoulujen toimintaan. Kaupungit ja korkeakoulut ovat kehittäneet yhteistyömuotoja viime vuosina ja vuorovaikutus koetaan pääosin toimivaksi. Myös kaupunkien, ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen strategista yhteistyötä on tarpeen tiivistää.

Profiloituminen, riittävän suuret yksikkökoot sekä kansainvälisen huipputason tutkimuksen ja koulutuksen vahvistaminen korkeakouluissa on välttämätöntä Suomen ja alueiden kansainvälisen kilpailukyvyn vahvistamisen kannalta. Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen dynaaminen vaikutus kaupungeille syntyy eri alojen osaajien kohtaamisesta sekä niiden ympärille muodostuvista luovista osaamisympäristöistä. Korkeakoulukampusten monialaisuus on tärkeä arvo. Kaupunkiympäristöt ovat otollisia sekä tieteelliselle että taiteelliselle luovalle toiminnalle, joka syntyy ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta. Kaupungit ovat otollisia paikkoja myös luovan yritystoiminnan kehittymiselle.

Korkeakouluilla on tärkeä rooli osaavan työvoiman saannin varmistamisessa sekä yksityiselle että julkiselle sektorille. Monipuolisella ja korkeatasoisella **koulutuksella** luodaan edellytyksiä osaamisen, innovatiivisuuden, luovuuden ja uudistumisen vahvistamiselle kaikilla kaupunkiseuduilla. Elinkeinorakenteen uudistumisen myötä osaamisen laadulliset ja määrälliset vaatimukset muuttuvat nopeasti. Tämän vuoksi on tärkeää vahvistaa yliopistojen, ammattikorkeakoulujen, lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten yhteistyötä yritysten ja innovaatiotoiminnan keskeisten toimijoiden kanssa kaupunkiseuduilla. Näin luodaan edellytyksiä alueellisten työmarkkinoiden pitkän aikavälin osaamistarpeisiin vastaamiseen ja kaiken työvoiman työllistymiseen. Elinkeinoelämän toimintaympäristön jatkuvasti muuttuessa ennakoinnin ja aloituspaikkojen kohtaannon sekä aikuiskoulutuksen roolit korostuvat.

Kysyntä- ja käyttäjälähtöisten innovaatioiden nykyistä vahvempi kehittäminen edellyttää kaupunkien innovaatiojärjestelmän laajentamista. Erityisesti julkisten palvelujen uudistaminen tarjoaa lähtökohdan uusien innovatiivisten palveluiden kehittämiseksi. Tarvitaan uudenlaista kumppanuutta julkisen ja yksityisen sektorin välille, missä eri osapuolten osaaminen halutaan täysimääräisesti hyödyntää ja näin löytää uudet innovatiiviset palvelut. Tämä edellyttää uusia hankintakäytäntöjä, jossa määritellään tavoitteet palveluille. Palveluiden tuottajille annetaan näin mahdollisuus sekä tilaa ideoida uudenlaisia ratkaisuja niiden saavuttamiseksi. Julkiset hankinnat voivat olla kaupungeille erittäin tehokas innovaatioita ja alueen elinkeinoelämän kehitystä tukeva työkalu oikein käytettynä. Tämän aikaan saamiseksi tarvitaan sekä ajattelu- ja toimintatapojen muutoksia että myös lainsäädännön kehittämistä kumppanuusmallin edistämiseksi.

Asumisen, liikkumisen ja julkisten palveluiden käyttäjälähtöisyyttä edistävien kaupunki-innovaatioiden merkitys kaupunkien vetovoiman kasvattajana korostuu. Käyttäjälähtöistä toimintamallia ja innovatiivisia ratkaisuja edistetään myös liikennerevoluutio -kehitysohjelmalla.

Kansainväliset liikenneyhteydet ovat Suomen taloudellisen kilpailukyvyn tukipilari. Liikennepoliittisen selonteon mukaisen lentoliikenteen strategian ja kansallisen meriliikennestrategian valmistelussa on syytä huomioida erityyppisten kaupunkiseutujen tarpeet. Suurimpien kaupunkiseutujen yhteydet Eurooppaan edellyttävät hyviä yhteyksiä Helsinki-Vantaan lentoasemalle joko lentoliikenteellä tai rautateitse. Suoria kansainvälisiä lentoyhteyksiä voidaan kehittää myös muille suurimmille lentokentille. Satamien merkitys ulkomaan tavaraliikenteessä tulee edelleen olemaan ratkaisevan tärkeä. Meriteitse kuljetetaan yli 84 prosenttia tuonnista ja viennistä. Hallitusohjelman mukaan hallitus tukee Merenkurkun laivaliikenteen jatkamista ja laatii yhdessä Ruotsin ja Merenkurkun edustajien kanssa pitkäjänteisen strategian liikenteen turvaamiseksi.

Pohjoisen merkitys kansantalouden kilpailukyvyllä kasvaa. Pohjois- ja Itä-Suomen mineraalivarojen ja suurten rakennushankkeiden hyödyntäminen edellyttää hyväkuntoista ja sujuvan liikenteen mahdollistavaa tie- ja rataverkostoa.

Kaupunkien **kulttuuritarjonnan** monipuolisuus vaikuttaa ihmisten asuin- ja työpaikkapäätöksiin. Monikulttuurisuus, suvaitsevaisuus ja avoimuus uusille ajatuksille ovat tärkeitä myös kansainvälisten yritysten sijoittumisen kannalta. Kulttuurilla, taiteella ja tapahtumilla on suuri merkitys kansantalouden kasvun kannalta.

Vihreä teknologia, ekotehokkuus sekä kestävän ja vähähiilisen yhdyskunnan rakentaminen ovat positiivisia imago- ja kilpailukykytekijöitä kaupunkiseuduille. Tarvitaan kestävästä ilmastostrategiaa toteuttavia kaupunkeja ja ympäristöystävällisen kaupunkisuunnittelun sekä energiantuotannon ja –jakelun edelläkävijöitä.

Kaupunkiympäristön laadulla ja vetovoimaisuudella on yhä tärkeämpi merkitys kaupunkiseutujen menestykseen vaikuttavana tekijänä. Hyvässä kaupunkiympäristössä on mahdollisuus yhdistää luonnonläheinen asuminen palvelujen ja vapaa-ajan toimintojen läheisyyteen ekotehokkaalla ja sujuvaa arkea tukevalla tavalla. Hyvät mahdollisuudet kävelyyn ja pyöräilyyn sekä toimiva joukkoliikenne edistävät arjen sujuvuutta kaupunkiseuduilla ja samalla ne ovat tärkeitä kilpailukykytekijöitä. Kaupunkiympäristön turvallisuus on kansainvälisessä vertailussa noussut esiin suomalaisen kaupunkiympäristön tärkeänä vetovoimatekijänä. Kaupunkien keskusta-alueilla on erityisen tärkeä merkitys kaupunkilaisten yhteisinä olohuoneina, identiteettitekijöinä ja seutunsa käyntikortteina. Kaupunkien kulttuuriympäristöjen ja laajasti ymmärretyn rakennuskulttuurin vaalimisella on tässä keskeinen rooli.

Linjauksia

- 1) Kaupunkipolitiikan tavoitteena ovat globaaliin kilpailuun kykenevät vahvat ja sosiaalisesti eheät kaupungit.*
- 2) Tavoitteena on vahva ja elinvoimainen kaupunkiverkko, joka on kansallisen aluerakenteen perusta.*
- 3) Kaupunkien uudistumis- ja kilpailukykyä kehitetään kokonaisvaltaisesti valtion ja kaupunkien kumppanuudella. Painopisteinä ovat jatkuvan uudistumisen periaate, osaamiseen perustuvan kilpailukyvyn kehittäminen, kansainvälistymisen vahvistaminen, sosiaalisesta kestävydestä huolehtiminen sekä vetovoimaisten kaupunkiympäristöjen luominen.*
- 4) Vetovoimaisten innovaatiokeskittymien luomiseksi valmistellaan kasvusopimusten kanssa yhteen sovitettu neuvottelumenettely, joka edistää yhteistyötä ja voimavarojen koordinoitua käyttöä suurten kaupunkien ja valtion keskeisten toimijoiden välillä.*
- 5) Kaupungit ja korkeakoulut vahvistavat yhteistyötään sekä yhteisiä tavoitteita mm. innovaatioympäristön kehittämisessä, kansainvälistymisessä, vetovoimaisen kaupunkiympäristön luomisessa, palvelujen järjestämisessä, asuntopolitiikassa ja liikenteen (erityisesti joukkoliikenteen) järjestämisessä. Korkeakoulujen ja kaupunkien strategista yhteistyötä kehitetään myös näiden keskinäisten sopimusten avulla.*
- 6) Yliopistokeskuksilla on tiivis yhteys emoyliopistojen toimintaan. Niiden toimintaedellytykset turvataan suuntaamalla niiden toimintaa korkeakoulujen osaamista täydentävään, alueiden tarpeita palvelemaan aikuiskoulutukseen ja tutkimustoimintaan.*
- 7) Ammattikorkeakoulu-uudistuksessa vahvistetaan ammattikorkeakoulujen autonomiaa koulutuksen järjestämistavoissa. Tämä mahdollistaa nopeamman reagoinnin työelämän tarpeisiin ja tukee osaltaan ammattikorkeakoulujen mahdollisuuksia huomioida toimintaympäristönsä tarpeet.*
- 8) Kehitetään ja tuetaan uudentyyppisiä toimenpiteitä ja menetelmiä, joilla alueellisen elinkeinoelämän kärkialojen tarpeisiin voidaan joustavasti ja nopeasti perustaa huippuosaamisryhmiä. Näihin voidaan koota alueelta puuttuvaa mutta alan yritysten tarvitsemaa parasta korkeakoulutason tutkimus- ja kehitysosaamista koko Suomesta ja myös ulkomailta (esimerkkinä Turun meritekniikan tutkimusryhmämalli).*
- 9) Rakennemuutoksen ennakoinnin ja hallinnan työkaluja kehitetään erityyppisille kaupunkiseuduille. Painopisteenä on ennakoiva toiminta ja elinkeinorakenteen jatkuva uudistaminen, jonka avulla toimintaympäristön muutoksiin on parempi vastata kuin luoda toimenpiteitä vasta äkillisen rakennemuutostilanteen kohdatessa.*
- 10) Kysyntä- ja käyttäjälähtöisiä innovaatioita edistetään rakentamalla kaupungin ja valtion yhteistyöllä kehittämissympäristöjä, luomalla edelläkävijämarkkinoita sekä kehittämällä kaupunkien hankintatoimintaa ja hankintalainsäädäntöä. Kaupunki-innovaatioiden avulla*

voidaan ottaa käyttöön ja levittää lupaavia toimintamalleja sekä kehittää kokonaan uusia ratkaisuja.

- 11) Käyttäjälähtöistä toimintamallia ja innovatiivisia ratkaisuja edistetään myös liikennehankkeiden toteuttamisessa. Käynnistetään useamman maan yhteinen E18-kasvukäytävä hanke (Oslo-Tukholma-Turku-Helsinki-Kotka-Pietari), jonka tavoitteena on julkisen sektorin ja elinkeinoelämän uusi yhteistyö, jolla luodaan tehokkaampia mahdollisuuksia kasvukäytävän kehitystä tukeville palveluille ja liiketoiminnalle. Hankkeessa painotetaan erityisesti innovaatioiden ja uuden teknologian (älykkyyden) käyttöönottoa.
- 12) Kaupunkiseutujen välisten pääväyläyhteyksien toimivuus ja turvallisuus pyritään takaamaan alueiden välisen saavutettavuuden ja elinkeinoelämän kilpailukyyn turvaamiseksi. Pitkämatkaisessa ja erityisesti kaupunkien välisessä liikenteessä kehitetään yhteneväisempää palvelutasoa.
- 13) Varaudutaan kehittämään Euroopan laajuisen liikenneverkon (TEN-T) ydinverkon uutta osuutta, Botnian käytävää, joka käsittää pääradan Helsingistä Tornioon ja valtatie 4 Helsinki-Jyväskylä-Kemi. Tämä vahvistaa pitkällä aikavälillä Pohjois-Pohjanmaan ja alueen kaupunkien liikenteellistä asemaa. Myös Pohjolan kolmioon kuuluvat rautatieyhteys Turku-Helsinki-Lahti-Kouvola-Vainikkala sekä E18 tieyhteys vahvistavat käytävän varrella olevia kaupunkiseutuja sekä Venäjän kanssa käytävää taloudellista yhteistyötä.
- 14) Hyödynnetään kulttuuria, luovia aloja ja tapahtumia kaupunkien kehittämistyössä. Maailman muotoilupääkaupunki (World Design Capital) 2012–hankkeen kokemuksia hyödynnetään mm. kansallisen Muotoile Suomi –ohjelman valmistelussa ja toteuttamisessa yhteistyössä valtion ja kaupunkien kesken tavoitteena vakiinnuttaa kaupunkien asema muotoilun kansainvälisinä edelläkävijöinä.
- 15) Suuret kaupungit ja valtio tehostavat yhteistyötä viennin edistämiseksi sekä kansainvälisen yhteismarkkinoinnin kehittämiseksi ja investointien houkuttelemiseksi Suomeen. Hallitusohjelman mukaisesti edistetään myös aitoon työvoimatarpeeseen perustuvaa työvoiman maahanmuuttoa. Valtio ja kaupungit toimivat yhteistyössä Team Finland –konseptin edistämiseksi. Erityisinä painopisteinä ovat kehittyvät taloudet kuten Venäjä, Kiina, Intia ja Brasilia.
- 16) Edistetään kaupunkien vihreää kasvua ja vähähiilistä yhdyskuntakehitystä luomalla edelläkävijämarkkina-alueita sekä kansainvälisesti merkittäviä esimerkkialueita (älykäs infra, älyliikenne, rakentaminen (erityisesti puurakentaminen), energia-, vesi- ja jätehuolto, kaupunki-infran systeemiset muutokset, sähköautot). Julkisilla hankinnoilla tuetaan nykyistä enemmän uuden ympäristöteknologian ja muiden innovatiivisten ratkaisujen käyttöönottoa.
- 17) Vahvistetaan keskustojen elinvoimaa, monipuolisuutta, omaleimaisuutta, viihtyisyyttä ja turvallisuutta, kiinnitetään erityistä huomiota julkisen lähiympäristön laatuun ja lähipalvelujen saatavuuteen sekä edistetään kaupunkiasumismahdollisuuksien monipuolistumista.
- 18) Vahvistetaan kaupunkien kulttuuriympäristöjä toteuttaen laadittavan kulttuuriympäristöstrategian linjauksia ja vaalitaan kaupunkien rakennuskulttuuria.

3.2 Sosiaalisen kestävyuden vahvistaminen

Suomalaisten kaupunkiseutujen kehityksessä on korostunut verrattain eheä sosiaalinen rakenne. Eriytymiskehitys on ollut vähäistä verrattuna kehitykseen muualla maailmassa. Tämän vuoksi Suomessa ei ole ollut tarvetta harjoittaa sosiaalisten ongelmien korjaamiseen keskittyvää kansallista kaupunkipolitiikkaa, toisin kuin monissa muissa EU:n jäsenmaissa. Sosiaalisesti kestävä yhteiskunta on myös taloudellisen toiminnan perusta. Sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden

edellytyksenä on korkea työllisyysaste, terve ja toimintakykyinen väestö sekä vaikuttavat sosiaali- ja terveystalvet.

Eheyttä uhkaavia tekijöitä on kuitenkin tällä hetkellä olemassa runsaasti. Kaupunkityöttömyys on kasvamassa, erityisen suuri uhka työttömyyden pahenemiseen on äkillisen rakennemuutoksen kaupunkiseuduilla. Suhteellinen köyhyys on lisääntynyt erityisesti suurilla kaupunkiseuduilla. Köyhyys koskettaa monia väestöryhmiä kuten nuoria, yksinhuoltajaperheitä, maahanmuuttajia, ikääntyneitä ja päihde- ja mielenterveyden ongelmista kärsiviä. Pitkäaikaisasunnottomuus keskittyy suurimmille kaupunkiseuduille.

Hyvinvoinnin erot alkavat näkyä suurimmilla kaupunkiseuduilla kasvavina segregatio-ongelmina. Jotta kaupunkiseuduilla voidaan turvata korkea työllisyysaste ja toisaalta myös työvoiman riittävyys ja sosiaalinen eheys, tarvitaan voimakkaammin kohdennettuja toimenpiteitä ongelmiin vastaamiseksi ja niiden ehkäisemiseksi. Kaupungeille tulee taata mahdollisuus räätälöidä paikalliset toimenpiteet hyvinvointi- ja kilpailukykytavoitteiden saavuttamiseksi ja sosiaalisesti tasapainoisen yhteiskuntakehityksen varmistamiseksi. Kaupunkien tarpeita vastaamaan räätälöidyt ratkaisut tulee nähdä universaalia hyvinvointipolitiikkaa täydentävinä ja vahvistavina toimenpiteinä. Kaupunkiseutuja kannustetaan kehittämään myös uusia, innovatiivisia toimintamalleja, kuten positiivisia erityistoimia. Positiiviset erityistoimet voivat kohdentua ongelmallisimpien alueiden koulu- ja sosiaalipalveluiden tai työllistymisen erityishaasteisiin sekä asuin ympäristöjen kohentamiseen.

Kaupunkien sosiaalisen segregatian ehkäisemisessä tulisi päästä toistuvista määräaikaista ohjelmista, hankkeista ja kokeiluista pysyvämpiin, pitkäjänteisiin ja sektorirajat ylittäviin ongelmanratkaisukeinoihin ja toimintamalleihin, keinona mm. valtiosuussääntöön kehittäminen. Sosiaalisen kestävyuden vahvistaminen edellyttää uudenlaista ajattelutapaa ja uusia toimintamalleja, joilla voidaan vahvistaa yhteisöllisyyttä paikallisella tasolla. Tämä vaatii sekä keskus- että paikallishallinnon viranomaisilta uudenlaisia työotteita.

Linjauksia

- 19) *Valtion ja kaupunkiseutujen kumppanuutta edistetään sosiaalisen kestävyuden vahvistamiseksi. Erityistä huomiota kiinnitetään kaupunkiköyhyyden, terveystalvet ja sosiaalisen segregatian vähentämiseen. Metropolialueella ja muilla suurilla kaupunkiseuduilla tehdään sosiaalisen eheyden kumppanuusohjelmat.*
- 20) *Kaupunkiseutujen kehittämisessä harjoitetaan positiivista erityiskohtelua ja levitetään niistä saatuja hyviä käytäntöjä. Tavoitteena on kehittää sekä kaupunkien omia budjetoitukäytäntöjä että valtiosuussääntöä siten, että määrärahoja kohdennetaan alueille, joilla on korkea työttömyys ja paljon vuokralla asuvia ihmisiä, kehnot asunto-olot ja asunnottomuutta, runsaasti toimeentulotuen varassa eläviä ihmisiä ja jossa on keskimääräistä huonompi yleinen terveystilanne.*
- 21) *Kehitetään varhaisen tuen toimintamalleja ja moniammatillista yhteistyötä.*
- 22) *Suurin syrjäytymisriski on heikosti koulutetuilla nuorilla. Nuorten yhteiskuntatakuu on yksi hallituksen kärkihankkeista, jonka tavoitteena on tarjota jokaiselle alle 25-vuotiaalle nuorelle ja alle 30-vuotiaalle vastavalmistuneelle työ-, harjoittelu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikka viimeistään kolmen kuukauden kuluessa työttömäksi joutumisesta. Nuorten yhteiskuntatakuu toteutetaan laajapohjaisesti yhteistyössä kaupunkien ja muiden tahojen kanssa.*
- 23) *Pitkäaikaistyöttömyyden kuntakokeilun avulla kehitetään uusia luovia ratkaisuja ja toimintamalleja pitkittyneeseen työttömyyteen.*

- 24) *Maahanmuuttajien työllistämistä ja kotouttamista tuetaan mm. hallituksen 7.6.2012 hyväksymän kotouttamisohjelman toimenpiteillä. Erityishuomio on suurissa kaupungeissa. Metropolialueella tehdään maahanmuuttajien kotouttamisesta uusi aiesopimus.*
- 25) *Suurilla kaupunkiseuduilla kaupunkiseudun kuntien ja valtion kesken on sovittava sosiaalisesti yhteisvastuullisen asuntopolitiikan toteuttamisesta osana MAL-aiesopimusta.*
- 26) *Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmaa jatketaan ja tehdään kaupunkien kanssa aiesopimukset vuosille 2012 – 2015.*
- 27) *Käynnistetään uusi, erityisesti suurille kaupunkiseuduille suunnattu poikkihallinnollinen ohjelma asuinalueiden elinvoiman vahvistamiseksi ja segregaaion vähentämiseksi. Ohjelma on osa valtioneuvoston asuntopoliittista toimenpideohjelmää 2012–2015. Asuinalueiden yhteisöllisyyttä ja toiminnallisuutta sekä kaupunkilaisten osallisuutta vahvistavat ohjelmaehdotukset kootaan osana kaupunkien kanssa tehtävien sopimusten valmistelua, ja ohjelmatyö käynnistyy vuoden 2013 alusta.*

3.3 Ilmastonmuutoksen haasteisiin vastaaminen ja eheä yhdyskuntarakenne

Kaupungit ovat avainasemassa sekä ilmastonmuutoksen aiheuttamisessa että sen hillinnässä. Maailmanlaajuisen vastuun lisäksi ilmastonmuutoksen haasteisiin vastaaminen on keskeistä myös kaupunkiseutujen oman elinvoiman ja hyvinvoinnin turvaamiseksi kestävästi pitkällä tähtäimellä.

Ilmastopolitiikan päästövähennystavoitteet edellyttävät merkittäviä panostuksia suurimpien kaupunkiseutujen maankäytön, asumisen, liikenteen ja energiantuotannon kehittämiseen. Yhdyskuntarakenteen tiivistäminen ja asuntorakentamiseen suuntaaminen hyvien joukkoliikenneyhteyksien varrelle ovat tässä avainasemassa. Laadukkaampien asumis- ja liikennetarkaisujen kehittäminen vaatii valtion ja kuntien sitoutumista kokeileviin käytäntöihin. Rohkeilla tavoitteilla ja kokeiluilla suomalaisista kaupunkiseuduista voidaan kehittää vähähiilisen yhdyskuntakehityksen edelläkävijöitä.

Maankäyttö, asuminen ja liikenne pitää sovittaa yhteen siten, että vähennetään henkilöautoliikenteen tarvetta ja parannetaan ympäristöä vähän kuormittavien liikennemuotojen käyttöedellytyksiä. Erityisesti kaupunkiseuduilla on varmistettava henkilöautoliikenteen tarvetta vähentävä sekä joukkoliikennettä, kävelyä ja pyöräilyä edistävä liikennejärjestelmä. Kuntauudistuksen tavoitteiden mukainen vahva peruskunta pystyy vastaamaan tehokkaasti maankäytön, asumisen ja liikenteen yhteensovitustarpeeseen. Liikennepoliittisen selonteon linjausten mukaan valtio kannustaa suurimpia kaupunkeja raideliikenteen kehittämiseen.

Linjauksia

- 28) *Suurten kaupunkiseutujen yhdyskuntarakenteen eheyttämistä ja seudullisen maankäytön tehostamista edesautetaan laadukkaalla kaavoituksella, aiesopimuksilla sekä tarvittaessa lainsäädännön muutoksilla. Uudisrakentamista ohjataan kaupunkiseuduilla olemassa olevien palveluiden ja yhdyskuntarakenteen piiriin sekä tarkistetaan asemakaava-alueen ulkopuolisten alueiden kaavoituksen ja rakentamisen ohjauksen periaatteita. Maapoliittisia keinoja käytetään aktiivisesti, laajasti ja tehokkaasti. Lainsäädännön muutostarpeita arvioidaan maankäyttö- ja rakennuslain kokonaisarviointin yhteydessä.*
- 29) *Maankäytön, asumisen ja liikenteen (MAL) yhteensovittamista vahvistetaan kaupunkiseuduilla. Valtion ja suurten kaupunkiseutujen MAL-aiesopimusmenettelyä laajennetaan ja sen sitovuutta lisätään liikennepoliittisessa selonteossa esitetyllä tavalla. Palvelujen ja elinkeinojen ohjaus otetaan MAL-yhteensovittamisessa entistä paremmin*

- huomioon (MALPE-ajattelu). Asuntorakentamista suunnataan hyvien joukkoliikennedyhteysien varrelle ilmastopolitiikan päästövähennystavoitteiden ja yhdyskuntarakenteen taloudellisuuden edellyttämällä tavalla.
- 30) Valtion tai valtionyhtiöiden tarpeista vapautuvat, asuntotuotantoon soveliaat ja MAL-aiesopimusten tavoitteiden mukaiset maa-alueet luovutetaan kunnille kohtuulliseen hintaan (erityisesti keskusta-alueet, rautatieasemia ympäröivät alueet ja radanvarsi-alueet). Luovutuksen ehdoksi asetetaan, että kunnat kaavoittavat nämä alueet kohtuuhintaista asumista varten.
 - 31) MAL-aiesopimusmenettelyn edistämiseksi valtio rahoittaa pieniä kustannustehokkaita liikenneverkon kehittämistoimia tällä hallituskaudella 30 milj. euroa edellyttäen, että kunnat rahoittavat toimia samalla osuudella. Rahoitus on yhteensä 60 milj. euroa, josta Helsingin seudulle 30 milj. euroa sekä Turun, Tampereen ja Oulun kaupunkiseuduille kullekin 10 milj. euroa. Toimenpiteet suunnataan niin, että ne parantavat joukkoliikenteen, kävelyn ja pyöräilyn edellytyksiä.
 - 32) Valtio on valmis osallistumaan kolmen suurimman kaupunkiseudun raideliikenneinvestointeihin (periaatteella kaupunkirata 50%, kaupunkiraitiotie 30%, metro 30%). Rahoitusosuudet päätetään tapauskohtaisesti ja kuntien tulee sitoutua maankäytön kehittämiseen, niin että näille on riittävä käyttäjäpotentiaali.
 - 33) Kasvavilla kaupunkiseuduilla parannetaan erityisesti joukkoliikenteen palvelutasoa matkustajamäärien kasvattamiseksi ja yksityisautoilun vähentämiseksi. Joukkoliikenteen suurten kaupunkien tuki kytetään aiesopimuksissa sovittaviin edistämistoimiin. Myös liikenteenhallinnan toimista ja liityntäliikenteen järjestämisestä sovitaan aiesopimuksissa. Kunnat sitoutuvat sovittuihin maankäytön ja asumisen ratkaisuihin.
 - 34) Edistetään energiatehokkuuden parantamista erityisesti olemassa olevassa asuntorakennus- ja julkisten rakennusten kannassa. Valtio kannustaa ja tukee uusiutuvan energian osuuden lisäämistä kaupunkien energiantuotannossa. Kaupunkiseutujen ilmasto- ja energiapolitiittisten strategioiden laadintaa ja niiden toteuttamista edistetään.

4 Toteuttamiskeinot

4.1 Kumppanuuden vahvistaminen valtion ja kaupunkiseutujen kesken

Valtion ja kaupunkiseutujen yhteistyötä vahvistetaan sekä sopimuksilla että muilla kumppanuusjärjestelyillä hallitusohjelman ja sitä tarkentavan tavoitepäätöksen mukaisesti. Metropolialueen ja muiden suurten kaupunkikeskusten kanssa toteutetaan aie- ja kasvusoituspolitiikkaa koko maassa. Valtio, yliopistot, ammattikorkeakoulut, kaupunkiseudut, elinkeinokehitysyhtiöt ja muut keskeiset toimijat sopivat alueen pitkäjänteisistä kehittämistoimista.

Sopimuksia tehdään kolmesta kehittämisteemasta:

- 1) **Kasvusopimuksilla** vahvistetaan suurten kaupunkiseutujen kansainvälistä vetovoimaa ja roolia Suomen talouden vetureina, edistetään elinkeinoelämän uudistumista, kasvua ja kansainvälistymistä sekä kannustetaan kaupungeja strategiseen kehittämistyöhön ja strategiaan valintoihin. Tavoitteena on strategisten painopistevalintojen ja teemojen määrittely.
- 2) **MAL-aiesopimuksilla** ohjataan maankäytön, asumisen ja liikenteen ratkaisuja yhdyskuntarakenteen tiivistymiseksi, kestävän kehityksen edistämiseksi sekä kaupunkiseudun toiminnallisuuden ja arjen sujuvuuden vahvistamiseksi.

- 3) **Sosiaalisen eheyden kumppanuusohjelmilla** vahvistetaan kaupunkiseutujen sosiaalista kestävyttä, edistetään työllisyyttä, hyvinvointia ja terveyttä sekä ehkäistään sosiaalista segregatiota ja kaupunkiköyhyyttä.

Kaupunkipolitiikan toimenpiteitä eriytetään metropolialueelle, suurille kaupunkiseuduille, maakuntakeskuksiin ja seutukaupungeille, minkä takia kumppanuusjärjestelyt voivat poiketa toisistaan eri kaupunkiseuduilla.

Metropolialueen ja muiden suurten kaupunkiseutujen sopimuskokonaisuudet:

- Metropolipolitiikan neuvottelukunta linjasi 9.2.2012, että metropolipolitiikan painopisteitä kuluvalle hallituskaudella ovat maankäyttö, asuminen ja liikenne; kansainvälinen kilpailukyky; maahanmuutto; sosiaalinen eheys sekä hallinnon rakenteiden kehittäminen. Painopistealueita voidaan täydentää hallituskauden edetessä.
- Muut suuret kaupunkiseudut (yli 100000 asukasta: Tampere, Turku, Oulu, Jyväskylä, Kuopio, Lahti, Pori, Seinäjoki, Vaasa, Joensuu ja Lappeenranta) ovat kasvusopimusmenettelyn piirissä. Tampereen, Turun ja Oulun seuduilla tehdään kasvusopimuksen lisäksi MAL-aiesopimus liikennepoliittisen selonteon mukaisesti. Lisäksi näiden seutujen kanssa tavoitteena on erillisen sosiaalisen eheyden kumppanuusohjelman valmistelu. Muiden suurten kaupunkiseutujen kanssa tehdään kasvusopimus, jonka sisällä voi olla eri elementtejä (kasvun lisäksi mahdollisesti MAL- ja/tai sosiaalisen eheyden teemoja – lähtökohtana ovat seudun oman strategiatyön pohjalta tehdyt ehdotukset teemoiksi).
- Kansallisesti merkittävien teemojen kehittämisessä voidaan harkinnan mukaan ottaa käyttöön alueellisia kasvusopimuksia maakuntakeskusten ja muiden kaupunkien sekä valtion kesken. Alueellisten kasvusopimusten valinnassa huomioidaan erityisesti kaupunkien yhteistyössä tekemät ehdotukset, teemojen kansallinen merkittävyys ja kaupunkien omat vahvuudet

Muiden kaupunkiseutujen kumppanuusjärjestelyt:

- Muilla kaupunkiseuduilla (seutukaupungit ja muut kuin em. maakuntakeskukset) valtio ja kaupungit voivat tehdä kumppanuuteen ja neuvottelumenettelyyn pohjautuvaa yhteistyötä yksittäisillä pilottikokeiluilla. Kokeilut liittyvät uusiin strategiaan kehittämisavauksiin (mm. TEM:n strategiset hankkeet), joilla edistetään kansallista politiikkaa. Painopisteenä on vienti- ja kasvuyrityksille tärkeiden koulutus- ja innovaatioympäristöjen ja kumppanuuksien kehittäminen sekä ympäristöliiketoiminnan edistäminen. Yritysten kasvua edistävien kehittämistoimenpiteiden valinnassa otetaan huomioon verkottuminen muiden kaupunkien, korkeakoulujen, osaamiskeskittymien ja seutukaupunkien kehitystoimijoiden kesken.

Sopimusvalmistelujen aikataulu ja vastuutahot:

- **Kasvusopimukset:** päävastuu valmistelusta on TEM:llä, mukana valtion puolelta ovat OKM, TEKES ja paikallinen ELY. Jos kasvusopimuksessa on MAL-elementtejä mukana, neuvotteluissa ovat mukana LVM ja YM. Jos sosiaalisen eheyden teemoja, mukana on myös STM. Kuntaudistuskytkennän takia myös VM:n osallistuminen on perusteltua. TEM asettaa työryhmän em. tahoista valmistelemaan kasvusopimuksia. Kaupunkiseudun puolelta keskuskaupungin tehtävänä on määrittellä seudun keskeiset osapuolet. Lisäksi mukana ovat seudun yliopistot ja ammattikorkeakoulut.
- Kaupunkiseudut tekevät oman strategiatyönsä pohjalta ehdotuksen kasvusopimuksen sisällöksi loppusyksystä 2012 (Aikataulu sovitetaan yhteen uuden OSKE-ohjelman jälkeisen innovaatiopolitiikan väliseen valmisteluun). Sopimusneuvottelut käydään alkuvuonna 2013, tarkoituksena solmia sopimukset keväällä 2013.

- **MAL-aiesopimuksien** valmisteluun on asetettu YM:n vetämä työryhmä, jossa ovat mukana LVM, VM, TEM ja LiVi. Lisäksi neuvotteluissa ovat mukana valtion puolelta ARA ja paikallinen ELY. Kaupunkiseudulla mukana neuvotteluissa ovat seudun kunnat ja tarvittaessa maakunnan liitto. Sopijaosapuolet ovat YM, LVM, LiVi, ARA ja ELY sekä seudun kunnat.
- MAL-aiesopimus Tampereen seudun kanssa on tehty 2011-2012, uuden sopimuksen valmistelu on käynnistynyt. Helsingin ja Turun seutujen sopimukset tehdään kesällä 2012, Oulun seudun syksyllä 2012. MAL-aiesopimusten mahdollisesta laajentamisesta muille suurille kaupunkiseuduille päätetään näiden kokemusten pohjalta.
- **Sosiaalisen eheyden kumppanuusohjelmat ja hankekohdistukset:** Koordinaatiovastuussa on STM, valtion puolelta ovat lisäksi mukana OKM (kytkentä koulutuspolitiikkaan ja nuorisotyöhön), TEM (kytkentä nuorten yhteiskuntatakuuseen ja maahanmuuttajien kotouttamiseen), YM (kytkentä uuteen lähiöohjelmaan ja pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseen) sekä tarvittaessa paikallinen ELY ja/tai TE-toimisto. Kaupunkiseudun osalta mukana ovat seudun kunnat. Valmisteluprosessi ja aikataulu täsmennetään myöhemmin. Metropolialueella sosiaalisen eheyden kumppanuussopimusvalmistelu käynnistyy keväällä 2012.

Sopimusvalmistelun kytkennät muihin prosesseihin:

- Sopimusjärjestelyt kytketään kansallisesti merkittävien tavoitteiden toteuttamiseen, mm. kuntauudistus.
- Kansallisesti merkittävistä sopimusjärjestelyistä tehdään valtioneuvoston periaatepäätös.
- Kasvusopimusten valmistelu kytketään innovaatiokeskittymäpolitiikan lisäksi tulevan EU-ohjelmakauden kaupunkiulottuvuuden valmisteluun.
- MAL-aiesopimukset kytketään v. 2012 liikennepoliittisen selonteon ja asuntopoliittisen toimenpideohjelman toteuttamiseen.
- Sosiaalisen eheyden kumppanuusohjelmat kytketään hallitusohjelman ja ministeriöiden strategioiden mukaisiin toimiin mm. köyhyyden vähentämiseksi ja nuorten yhteiskuntatakuun toteuttamiseksi.
- Asuntopoliittisen toimenpideohjelman mukaisen asuinalueohjelman valmistelu kytketään kaupunkien kanssa tehtäviin sopimusjärjestelyihin.
- Sopimusjärjestelyjen tavoitteena ei ole lähtökohtaisesti uuden kehittämisrahoituksen ohjaaminen sopimuseuduille, vaan sekä valtion että kuntien käytettävissä olevan kehittämisrahoituksen kohdentaminen strategisesti tärkeisiin painopistealoihin. MAL-aiesopimusten osalta liikennepoliittisessa selonteossa ja asuntopoliittisessa toimenpideohjelmassa on mainittu aiesopimuseuduille ohjattava rahoitus (pienet kustannustehokkaat liikennehankkeet yht. 30 miljoonaa euroa, suurten kaupunkien joukkoliikennetuki ja asuntopoliittisen toimenpideohjelman mukainen infrastruktuuriavustus), mahdollinen valtion maiden hyväksikäyttö sekä korkotuetun asumisoikeusasuntotuotannon suuntaaminen.
- Kuntarakennemuutosten toteuttamisen ja sopimuksellisen kaupunkipolitiikan kehittämisen myötä suurten kaupunkien kasvava rooli otetaan huomioon aluekehittämisjärjestelmän uudistamisen yhteydessä ja selvitetään mahdolliset muutostarpeet alueiden kehittämislakiin. Sopimusjärjestelyt kytketään ELY-keskusten ja maakunnan liittojen ohjausprosessiin.
- Sopimukset ovat pääsääntöisesti voimassa hallituskauden 2012-2015.

4.2 Tuki verkostoitumiselle

Tuloksekas kaupunkien kehittäminen on suuressa määrin riippuvainen kehittämisosaamisesta ja siihen liittyvästä kyvykkyydestä. Tätä osaamista voidaan vahvistaa kokemusten vaihtamisella ja verkostoitumisella. Kokemustenvaihtoa lisääviä verkostoja tarvitaan sekä kaupunkien välillä ja kaupunkien ja kansallisten toimijoiden että kansainvälisesti.

Kaupunkien verkostoitumista vahvistetaan kansallisten teemaverkostojen kautta. Verkostoista kaupunkipolitiikan rahoituksella edistetään maankäytön, asumisen ja liikenteen yhteensovittamista vahvistavaa MAL-verkostoa, jonka toimintaa painotetaan kaupunkiseuduille. Kansallisella innovaatioverkostolla tuetaan kaupunkiseutuja niiden innovaatioympäristön kehittämistyössä. Myös muilla teemaverkostoilla tuetaan soveltuvin osin kaupunkiseutujen kehittämistä.

Hyödynnetään aktiivisesti EU-tasolla toimivia kokemustenvaihtoa ja kehittämisosaamista vahvistavia verkostoja kuten URBACT-ohjelmaa ja muita vertailukehittämisen välineitä, kuten kestävän kaupungin työkalua (RFSC) ja kaupunkitilastojen vertailutietokantaa Urban Auditia.

4.3 Kuntaudistus

Hallitus toteuttaa hallitusohjelman mukaisen kuntauudistuksen, jonka tavoitteena on turvata laadukkaat ja yhdenvertaiset kunnalliset palvelut asiakaslähtöisesti koko maassa, luoda edellytykset kuntien taloutta vahvistavalle kehittämistoiminnalle ja yhdyskuntarakenteen eheyttämiselle sekä vahvistaa kunnallista itsehallintoa ja paikallista demokratiaa. Kuntaudistuksen päämääränä on muodostaa mahdollisimman vahvoja peruskuntia, jotka kykenevät myös sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämis- ja rahoitusvastuuseen. Kunnalla on oltava myös kyky toimia eheän ja vahvan palveluorganisaation vastuorganisaationa.

Hallitus linjasi iltakoulussa 5.6.2012 kuntauudistuksen jatkoa. Hallitus linjasi vahvan peruskunnan kriteerien suuntaviivat. Suuntaviivojen mukaan vahvan peruskunnan tulee täyttää yleiset kuntajaon kehittämisen tavoitteet. Lisäksi asetetaan väestöpohjavelvoite sekä työssäkäyntiin, yhdyskuntarakenteeseen ja talouteen liittyviä kriteereitä. Kuntaliitostarvetta arvioidaan myös alueen kokonaisuuden näkökulmasta. Valtiovarainministeriön asettama rakennelakityöryhmä valmistelee tarkemman ehdotuksen vahvan peruskunnan kriteereistä kesäkuun 2012 loppuun mennessä hallinnon- ja aluekehityksen ministerityöryhmälle. Rakennelakiehdotus lähetetään syksyllä lausuntokierrokselle kuntiin. Lain on tarkoitus tulla voimaan viimeistään 1.5.2013.

Hallitus tulee kannustamaan kuntia tekemään tarvittavat muutokset suuntaamalla kunnille yhdistymisavustuksia. Avun saamisen perusteena on yhdistymispäätöksen tekeminen 1.4.2014 mennessä. Yhdistymisten tulee tapahtua 2015-2017, kuitenkin kaikissa tapauksissa viimeistään vuoden 2017 alusta. Valtio varautuu avustamaan kuntajakoselvityksiä. Kunnille, jotka eivät täytä rakennelain kriteereitä tai eivät ole tehneet tarvittavia päätöksiä, varaudutaan asettamaan valtion erityisselvittäjät. Hallitus arvioi kuntauudistuksen etenemistä vuoden 2013 lopussa.

Hallitusohjelman mukaisesti sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämis- ja rahoitusvastuu säilyy kunnilla. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteesta on valmistumassa oma jatkoselvityksensä, jonka lähtökohtana on palvelurakenteen uudistaminen pääsääntöisesti vahvojen peruskuntien perustalle. Sosiaali- ja terveydenhuollon linjaukset tulevat tukemaan kuntarakenteen muutoksia.

Kuntia tuetaan kaikissa eri vaiheissa eli selvitysvaiheessa, valmisteluvaiheessa ja toteutusvaiheessa. Kuntien avuksi käynnistetään muun muassa kuntien tietohallintoon liittyvä muutostukiohjelma ja panostetaan lähipalvelujen tehokkaaseen kehittämiseen.

Suurten kaupunkiseutujen selvitystyön käynnistämiseksi ja tukemiseksi asetetaan eri ministeriöistä koottu tukiryhmä. Valtio varautuu tukemaan suurten kaupunkiseutujen rakenneuudistusta erillisillä kasvua ja kehitystä tukevilla sopimuksilla. Samassa yhteydessä myös tehtävänjakoa valtion ja kuntien välillä on mahdollista uudistaa.

Kansallisen kilpailukyvyn ja kasvupotentiaalin kannalta kunta- ja palvelurakennerekaisujen merkitys korostuu metropolialueella. Alueella tarvitaan sekä kuntarakenteen muutoksia että jonkin tyyppistä metropolihallintoa. Selvitetään erilaiset vaihtoehdot metropoliratkaisuksi alueen yhteisen suunnittelun ja ohjauksen tueksi erityisesti maankäytön-, asumisen- ja liikenteen kysymyksissä, sekä kilpailukyvyn vahvistamiseksi ja segregaaion ehkäisemiseksi. Työ käynnistetään esiselvityksellä, jossa kartoitetaan tulevat kuntajakoselvitysalueet ja erilaiset vaihtoehdot metropoliratkaisuksi yhdessä alueen kuntien kanssa.

Hallitusohjelman mukaisesti erityisen vaikeassa taloudellisessa tilanteessa olevien kuntien arviointimenettelyä tehostetaan säätämällä valtioneuvostolle mahdollisuus ryhtyä tarvittaessa toimenpiteisiin, jos kunnan kyky peruspalvelujen järjestämiseen on vaarantunut eivätkä kuntalaiset saa tarvitsemiaan palveluja.

Kuntauudistus on kokonaisuus, jonka keskeisiä elementtejä ovat kuntarakennelaki, kuntien valtinisuus- ja rahoitusjärjestelmän uudistus, kuntalain kokonaisuudistus, sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislaki, metropoliratkaisu ja kuntien tehtävien arviointi. Näiden kaikkien osa-alueiden tulee tukea toisiaan ja varmistaa tulevaisuuden kannalta riittävän vahvat ja elinvoimaiset kunnat. Uudistus valmistellaan aikataulullisesti siten, että kokonaisuuden pääpiirteet ovat tiedossa keväällä 2013 rakennelain astuessa voimaan.

Kuntalain kokonaisuudistus käynnistyy kesän 2012 aikana. Kuntalain kokonaisuudistuksessa tarkastellaan erityisesti kunnan talouden sisäistä ohjausta, johtamisjärjestelmiä sekä kunnallisen demokratian kehittämistä. Demokratian kehittämisen osalta on erityinen tarve edistää kuntalaisten suoria vaikuttamismahdollisuuksia ja tarkastella uusia, kuntalaislähtöisiä vaikuttamisen tapoja. Kuntarakenteiden muutos lisää tarvetta lähidemokratian ja sen keinovalikoiman kehittämiseen. Uusia paikallisen kehittämisen malleja voidaan kehittää myös selvittämällä tarvetta ottaa käyttöön EU:n paikallisen kehittämisen väline kaupungeissa.

4.4 Tulevan rakennerahastokauden kaupunkiulottuvuus

Kaupungit ovat merkittävässä asemassa kansallisen kilpailukyvyn ja Eurooppa 2020 -strategian tavoitteiden toteuttamisessa. Älykkään, kestävän ja sosiaalisesti osallistavan kasvun tavoitteet voidaan toteuttaa kaupungeissa tehokkaasti. Tulevalla EU:n rakennerahastokaudella kaupunkipolitiikan merkitystä vahvistetaan nykyisestä ja tuetaan kaupunkien kehittämistä EU-komission asetusehdotusten edellyttämällä tavalla. EU-ohjelmia laadittaessa määritellään kaupunkien rooli rakennerahastopolitiikan osana. Kaupunkien asemaa vahvistetaan alueellisten suunnitelmien valmistelussa ja toteutuksessa.

EU-komissio on ehdottanut, että Euroopan aluekehitysrahaston (EAKR) varoista suunnattaisiin vähintään viisi (5) prosenttia kestäväan kaupunkikehittämiseen. Ohjelmavalmistelu edetessä selviää kaupunkikehittämiseen erikseen käytettävissä oleva rahoitus, joka on tarkoitus keskittää

erikseen valittaviin temaattisiin sisältöihin ottaen huomioon kaupunkien esittämät tarpeet ja näkemykset. Kaupunkitoimenpiteiden piiriin tulevat kaupungit valitaan kansallisesti ottaen huomioon käytettävissä olevat resurssit. Erillisten kaupunkitoimenpiteiden lisäksi on tärkeää hyödyntää tehokkaasti muuta EU-ohjelmärahoitusta kaupunkien kehittämiseen.

Kaupungit vastaavat yhdessä maakunnan liittojen kanssa kaupunkitoimenpiteiden suunnittelusta ja toteutuksesta. Myöhemmin uudistettaessa aluekehittämislakia vahvistetaan kaupunkien osallistumista maakuntien yhteistyöryhmiin, jotka antavat rakennerahastohankkeista rahoittajia sitovat lausunnot.

Kansalliset ja EU-rahoitteiset kaupunkitoimenpiteet integroidaan paremmin, jolloin kehittämistoimenpiteitä ja –resursseja pyritään kokoamaan yhteen kaupunkien kanssa laadittavien kasvusopimusten alle. Tulevan rakennerahastokauden kaupunkiulottuvuutta sekä kytkentää kasvusopimukseen valmistellaan em. lähtökohtien pohjalta täsmällisemmin syksyyn 2012 mennessä.

4.5 Kaupunkitutkimuksen vahvistaminen

Kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmän yhteydessä toimiva kaupunkitutkimusjaosto vahvistaa kaupunkipolitiikan tietopohjaa seuraamalla ja arvioimalla kaupunkiseutujen kehitystä ja vahvistaa tietämystä kaupunkipolitiikan keinoista (kuten sopimuspolitiikka), edistää soveltavaa ja monitieteistä kaupunkitutkimusta sekä aktivoi verkostoitumista ja tiedonvaihtoa ja tiedon käyttöön saamista. Jaosto palvelee erityyppisten kaupunkiseutujen tarpeita.

Kaupunkitutkimusjaoston työssä painotetaan erityisesti tutkimustiedon parempaa käyttöönottoa ja hyödyntämistä kehittämistoiminnassa ja kaupunkeja koskevan tulevaisuustiedon lisäämistä. Tämä toteutetaan käynnistämällä tutkimusta ja kehittäjätahoja yhteen tuova kaupunkitutkimuksen think tank. Lisäksi vaikutetaan nopeasti käynnistettävillä selvityksillä kehittämistyön kannalta uusien tai tärkeiden avausten syntymiseen tutkimuksessa.

Kehittäjien ja tutkimuksen välistä vuorovaikutusta lisäävien kaupunkien omien kaupunkitutkimusohjelmien tai –kokonaisuuksien laatimista edistetään.

Vahvistetaan kaupunkitutkimuksen asemaa osana yliopistojen ja korkeakoulujen strategioita, osana tutkimusohjelmia ja vaikutetaan siihen, että myös kohdennettua tukea kaupunkitutkimukselle on saatavilla.

Kuntatasoisen ja sitä tarkemman kaupunkitiedon saatavuuteen vaikutetaan tavoitteena maksuton ja avoin tieto. Lisäksi hyödynnetään EU-tasolla tuotettua kaupunkitietoa.

5 Toteuttaminen ja seuranta

Toimenpideohjelmaa toteutetaan kansallisiin ja EU:n kehittämisohjelmiin sisältyvillä varoilla sekä muilla valtion talousarviomäärärahoilla valtiontalouden kehysten ja talousarvioiden puitteissa, yhteistyössä valtion ja kaupunkien kesken.

Kaupunkipolitiikan linjauksia edistetään, toimeenpanoa seurataan ja toimenpiteitä koordinoidaan kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmässä. Yhteistyöryhmä raportoi kaupunkipolitiikan toteutumisesta hallinnon ja aluekehityksen ministerityöryhmälle. Yhteistyöryhmä seuraa erityisesti kasvusopimusten toteuttamista, josta raportoidaan hallituskauden lopussa.